

Актуальні питання організації освітнього процесу з природничої галузі

Наталія Нікитенко, методист відділу природничо-математичних дисциплін Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського

Сучасний світ потребує освіти, орієнтованої на майбутнє. Тому сьогодні, в умовах реформування української освіти, зокрема реалізації основних положень Концепції «Нова українська школа», Державного стандарту базової середньої освіти та Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) змінюються орієнтири освіти. Так, природничча освіта покликана не лише формувати в учнів цілісне уявлення про сучасну природничо-наукову картину світу і екологічний спосіб мислення, а стати складовою частиною державної політики з підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки, відповідати потребам суспільства.

Старт нового етапу реформи НУШ, який передбачає впровадження циклу базового навчання (предметного вивчення), дає надію на формування нової генерації молоді, що володітиме сформованими компетентностями та навичками, а не просто знаннями.

У 2024/2025 навчальному році пріоритетними є такі напрями освітньої діяльності:

- продовження реформи загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа» – впровадження у 7 класах нового Державного стандарту базової середньої освіти (постанова КабМіну від 30.09.2020 № 898), (далі – Державний стандарт);
- створення безпечного, комфортного освітнього середовища, в основі якого реалізуються діяльнісний, компетентнісний, інтегрований, особистісно орієнтований підходи;
- підвищення якості освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти;
- подолання втрат у навчанні, зумовлених спочатку тривалими карантинами, потім – військовою агресією РФ на території нашої держави;
- посилення національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції;
- розвиток навичок інформаційної гігієни під час війни;
- просвіта з питань особистої безпеки;
- психологічна підтримка всіх учасників освітнього процесу.

Відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», у 2024-2025 навчальному році у 5-6 класах продовжується реалізація Державного стандарту базової середньої освіти, Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, модельних навчальних програм з природничої освітньої галузі, що розміщені на офіційних сайтах Міністерства освіти і науки України та Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти».

Внесено зміни до Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 №235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 №1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти»).

Мета змін – зробити Типову освітню програму більш гнучкою для впровадження різноманітних навчальних планів, варіативних інтегрованих курсів або навчальних предметів чи їхнього комбінування. Окрім того, оновлений Типовий навчальний план дасть змогу закладам освіти виділити години на роботу з подолання освітніх втрат і зменшити навантаження на учнівство.

Головна зміна стосується розподілу навчального навантаження між освітніми компонентами. Його здійснено на основі мінімальної, а не рекомендованої кількості годин, як у попередній редакції програми.

Водночас різницю між мінімальною і граничною кількістю годин виділено в резерв, який можна перерозподіляти між різними освітніми галузями.

Резерв годин на тиждень для всіх освітніх галузей:

- 5 клас: 7,5 годин (6,5 годин для класів національних меншин і корінних народів);
- 6 клас: 9,5 годин (8,5 годин для класів національних меншин і корінних народів);
- 7 клас: 6,5 годин (5,5 годин для класів національних меншин і корінних народів);
- 8 клас: 6,5 годин для всіх класів;
- 9 клас: 6,5 годин для всіх класів.

Збільшення кількості годин для вивчення різних предметів та інтегрованих курсів до межі, яку визначено в попередній редакції програми, буде фінансуватися з державного бюджету. Рішення про перерозподіл годин ухвалює педагогічна рада.

Рекомендуємо під час розподілу навчального навантаження урахувати особливості організації освітнього процесу, що зазначені в освітній програмі закладу, освітні втрати та індивідуальні освітні потреби учнів.

Інтегровані курси «Пізнаємо природу», «Довкілля», «Природничі науки» (адаптаційний цикл навчання)

5-6 клас

У 5-6 класах природнича освітня галузь реалізується за допомогою модельних навчальних програм інтегрованих курсів, що мають гриф Міністерства освіти і науки України, зокрема:

- «Пізнаємо природу. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Біда Д.Д., Гільберг Т.Г., Колісник Я.І. (програма затверджена наказом МОНУ від 12.07.2021 №795);

- «Пізнаємо природу. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Коршевніюк Т.В.) (програма затверджена наказом МОНУ від 12.07.2021 №795);

- «Пізнаємо природу 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Шаламов Р.В., Каліберда М.С., Григорович О.В., Фіцайло С.С. (програма затверджена наказом МОНУ 12.07.2021 №795);

- «Пізнаємо природу. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Бобкова О.С.) (програма затверджена наказом МОНУ від 12.07.2021 №795);

- «Довкілля. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Григорович О.В.) (програма затверджена наказом МОНУ від 12.07.2021 №795);

- «Природничі науки. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Білик Ж.І., Засекіна Т.М., Лашевська Г.А., Яценко В.С.) (програма затверджена наказом МОНУ від 12.07.2021 №795).

Керуючись законодавством (стаття 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту») звертаємо увагу педагогічних працівників закладів освіти, що вони можуть обирати модельні навчальні програми на певний цикл повної загальної середньої освіти і не можуть змінювати їх в середині циклу, зокрема при переході від 5-го до 6-го класу, оскільки кожна з модельних навчальних програм має особливості щодо реалізації вимог стандарту до результатів навчання на адаптаційному циклі.

Водночас, для класів, які розпочинають навчання на адаптаційному циклі повної загальної середньої освіти у подальших роках, можуть бути обрані модельні навчальні програми інших авторів.

Зміст обраного вчителем інтегрованого курсу реалізується за допомогою підручників, що мають гриф Міністерства освіти і науки України. Електронні версії підручників розміщені на сайтах Міністерства освіти і науки України та Інституту модернізації змісту освіти.

**Навчальні предмети та інтегровані курси
(цикл базового предметного навчання),
Біологія, 7 клас,
інтегрований курс «Природничі науки», 7-9 клас**

У 2024-2025 навчальному році розпочинається поетапне впровадження Державного стандарту базової середньої освіти у циклі базового предметного вивчення. Відповідно до типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 №235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5- класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 №1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» у 7-9 класах може бути обрано для впровадження:

- інтегрований курс «Природничі науки» (у обсязі 7-8 год./тиж.);

- або окремі навчальні предмети – біологія, географія, фізика, хімія. Вивчення окремих навчальних предметів може бути доповнене (а може і ні, вирішує заклад освіти) інтегрованим курсом «Природничі науки» (у обсязі 2 год./тиж.), який сприятиме інтеграції знань і формуванню в учнівства цілісної наукової картини світу.

Інтегрований курс «Природничі науки» у 7-9 класах впроваджується за рахунок годин навчального навантаження для перерозподілу між освітніми компонентами

Зміст інтегрованого курсу природничої галузі у 7-х класах реалізується за модельною навчальною програмою «Природничі науки. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти, авт.: Мандренко Ю.І., Довгань Г.Д., Сардига М.В., Омелянчук Ю.О., Бондар О.В., Ментух С.І. (програма затверджена наказом МОНУ від 19.04.2024 № 550).

Основним документом у закладі освіти, що забезпечує досягнення учнями, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, вимог до обов'язкових результатів навчання учнів є освітня програма.

За умови організації вивчення окремих навчальних предметів у 7-х класах, відповідно до навчального плану, заклад освіти здійснює вибір модельних програм для закладів загальної середньої освіти, із-поміж тих, яких надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

До навчального предмета «Біологія» розроблено три модельні навчальні програми:

- «Біологія. 7-9 класи для закладів загальної середньої освіти», автор Соболев В. І. (наказ Міністерства освіти і науки України від 24.07.2023 №883);

- «Біологія, 7-9 клас для закладів загальної середньої освіти», автори Балан П. Г., Кулініч О. М., Юрченко Л. П. (наказ Міністерства освіти і науки України від 06.09.2023 № 1090);

- «Біологія, 7-9 клас для закладів загальної середньої освіти», автори Самойлов А. М., Тагліна О. В., Утевська О. М. (наказ Міністерства освіти і науки України від 01 грудня № 1466).

Зміст обраної вчителем модельної програми з біології реалізується за допомогою підручників, що мають гриф Міністерства освіти і науки України. Електронні версії підручників розміщені на сайтах Міністерства освіти і науки України та Інституту модернізації змісту освіти.

Під час підготовки до уроків учитель може користуватися навчальними матеріалами авторських колективів, що здійснюють підтримку відповідних модельних програм авторськими навчальними матеріалами, які отримали відповідний гриф. Постійно оновлювальні переліки навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/16NyRYEKgeQ4T5BE68La-s2gn0q2MPyIWSWx-Vdw-zmA/edit?gid=337295027#gid=337295027>

Модельна навчальна програма, яку обирає вчитель на рівні закладу освіти, має бути конкретизована у навчальну програму.

Під час її складання, педагоги можуть вносити зміни у запропонований модельною програмою зміст, зокрема:

- доповнювати зміст програми, включаючи в неї регіональний компонент;
- розширювати або ущільнювати зміст окремих елементів (розділів) програми; доповнювати тематику практичних, дослідницьких та проєктних робіт;
- змінювати послідовність вивчення тем;
- вилучати окремі питання, з метою уникнення надмірної деталізації змісту навчального матеріалу.

Відповідно до інструктивно-методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України, загальний обсяг змін може становити не більше 20% (Лист МОНУ від 12.09.2023 № 1/1/13749-23 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році»).

Навчальна програма затверджується рішенням педагогічної ради.

На основі навчальної програми та зважаючи на зміст обраного підручника, учитель складає календарно-тематичне планування, із урахуванням навчальних можливостей учнів класу, вибудовуючи послідовність формування очікуваних результатів навчання.

Під час розробки календарного планування доцільно передбачити можливість внесення змін, відповідно до діагностованих освітніх втрат, варіюючи кількістю годин на вивчення окремих тем.

Коригування також можуть бути спричиненні змінами формату навчання (офлан, онлайн), що пов'язані з безпековою ситуацією.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти територіальної громади чи області не передбачено законодавством.

Під час вивчення предметів/інтегрованих курсів природничої галузі НУШ варто надавати перевагу діяльним формам і методам навчання (дослідження, проєктування, експеримент, командна робота тощо), розвивати в учнів уміння працювати з інформацією, спонукати до висловлення гіпотез, генерування ідей.

Дослідницька діяльність в модельних програмах з біології для 7-9 класів представлена лабораторними, практичними роботами та дослідницькими практикумами.

Практичне спрямування курсу потребує навчання та контролю з боку вчителя за дотриманням правил безпеки під час дослідницької діяльності. Варто ознайомити учнівство з ними, нагадувати і повторювати їх повсякчас (проведення інструктажів з безпеки життєдіяльності).

Оцінювання результатів навчання здійснюється відповідно до Закону України про повну загальну середню освіту, Стаття 17, Державного стандарту базової середньої освіти за рекомендаціями щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти (Наказ МОНУ від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання»).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 року №289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти» втратив чинність.

Об'єктом оцінювання є результати навчання учнів, а саме знання, уміння, навички, ставлення, цінності, набуті в процесі навчання, виховання та розвитку.

Основними видами оцінювання є формувальне, підсумкове оцінювання та державна підсумкова атестація.

Оцінювання результатів навчання учнів здійснюється згідно з вимогами до обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом на основі компетентнісного підходу. Результати оцінювання виражаються в балах (від 1 до 12) та/або в оціночних судженнях.

Оцінка є конфіденційною інформацією, доступною лише для учнівства та його батьків (або осіб, що його замінюють). Інформування батьків про результати навчання може відбуватися під час індивідуальних зустрічей шляхом записів у щоденниках), фіксації результатів навчання у свідоцтві досягнень.

Оцінювання здійснюється за визначеними критеріями, які дозволяють встановити відповідність між вимогами до обов'язкових результатів навчання, визначеними Державним стандартом, і фактичними результатами навчання, яких досягли учні.

Критерії оцінювання дають змогу здійснювати оцінювання результатів навчання у 12-бальній шкалі оцінювання.

За вибором закладу освіти оцінювання може здійснюватися за власною шкалою оцінювання результатів навчання учнів. У разі запровадження закладом освіти власної шкали оцінювання результатів навчання учнів ним мають бути визначені правила переведення до 12-бальної шкали оцінювання.

Оцінювання результатів навчання здійснюється за допомогою різних методів із застосуванням різних способів і засобів:

- усного опитування (індивідуальне, групове тощо);
- спостереження;
- письмових завдань (окремі навчальні завдання, зокрема тестові з використанням ІТ, а також діагностувальні, підсумкові роботи);
- практичних завдань (завдання на лабораторному обладнанні, реальних об'єктах; навчальний проєкт, побудова моделей);
- завдань з використанням ІТ (онлайн-тести, презентації результатів виконання завдань та досліджень);
- самооцінювання, взаємооцінювання.

Метою підсумкового оцінювання є співвідношення фактичних результатів навчання, яких досягли здобувачі освіти, з обов'язковими / очікуваними результатами навчання, визначеними Державним стандартом / модельною навчальною програмою за певний період.

Підсумкове оцінювання здійснюють періодично. Кількість підсумкових контрольних робіт, час та тривалість їхнього проведення вчитель може встановлювати самостійно.

Підсумкове оцінювання за семестр здійснюють за групами результатів навчання. У класному журналі перед семестровою оцінкою в колонках без дати виставляють оцінки за кожну групу загальних результатів навчання.

Для формування висновків щодо рівня досягнення обов'язкових результатів навчання за семестр учитель може запропонувати учнівству:

- виконати комплексну підсумкову роботу, завдання якої дозволяють установити результати навчання за всіма групами результатів;
- виконати окремі підсумкові роботи для кожної групи результатів.

Відповідно до вищезазначеного пропонуємо вчителям можливі варіанти заповнення сторінок класного журналу:

Варіант 1: виконання комплексної підсумкової роботи за певною темою

№	Число/місяць та Прізвище і ім'я учня/учениці	09	17	27	04	18/10 КПР			25	01	08	15	22/11 КПР			I Семестр			
		/09	/09	/09	/10	ПРО 1	ПРО 2	ПРО 3	/10	/11	/11	/11	ПРО 1	ПРО 2	ПРО 3				
1.	.. Богдан					7	7	7			8		9	9	9	8	8	8	8
2.	.. Вікторія					8	8	8			7		7	7	7	8	8	8	8
3.	.. Діана					8	8	8			8		6	6	6	7	7	7	7

ПРО1 – група результатів 1 – проводить дослідження природи; ПРО2 – група результатів 2 – здійснює пошук та опрацьовує інформацію; ПРО3 – усвідомлює закономірності природи; КПР – контрольна підсумкова робота.

Семестрова оцінка за певною групою результатів є середньоарифметичним за контроль знань за обрану групу, яку перевіряли під час КПР.

Варіант 2: виконання комплексної підсумкової роботи в кінці семестру

№	Число / місяць Прізвище та ім'я учня \ учениці	09 / 09	17 / 09	27 / 09	15 / 10	20 / 10	05 / 11	22/12 КІР			ПРО 1	ПРО 2	ПРО 3	I семестр
									ПРО 1	ПРО 2	ПРО 3				
1.	.. Богдан								8	8	8	8	8	8	8
2.	.. Вікторія								8	8	8	8	8	8	8
3.	.. Діана								7	7	7	7	7	7	7

Комплексна підсумкова робота (КІР) проводиться за вивченою темою / розділом. Зміст завдань КІР має охоплювати всі групи результатів навчання, визначених у Критеріях оцінювання (наказ МОН України №1093 від 02.08.2024 р.)

У Свідоцтві досягнень виставляють семестрові оцінки за групами результатів. На підставі оцінок за групами результатів виставляють загальну оцінку за семестр.

Оцінка за семестр може бути скоригованою. Незалежно від того, чи були охочі скоригувати семестрову оцінку, у журналі після семестрової оцінки відводять окрему колонку без дати з написом «Скоригована».

Річне оцінювання здійснюють на підставі загальних оцінок результатів навчання за I і II семестри.

Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним оцінок за I та II семестри. Для визначення річної оцінки потрібно враховувати динаміку особистих досягнень учня протягом року.

Оцінки за групи результатів у журналі у графі «Річна» не виставляють.

Річна оцінка за потреби підлягає коригуванню.

За умови використання власної шкали оцінювання заклад має визначити та описати в освітній програмі закладу правила переведення загальної оцінки результатів навчання за рік у систему, визначену законодавством (12-бальну систему), для виставлення оцінки у Свідоцтво досягнень.

Нормативні документи:

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. №2145-VIII зі змінами 23.04.2024.
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 №463-XI.
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р).
4. Наказ МОНУ ВІД 09.08.2024 №1120 «Про внесення змін до типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти».
5. Наказ МОНУ від 02.08.2024 №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання».
6. Наказ МОНУ від 03.06.2008 №496 «Про затвердження інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів».
7. Порядок переведення учнів (вихованців) закладів загальної середньої освіти до наступного класу, затвердженого наказом МОНУ від 14.07.2015 №762 (у редакції наказів МОНУ від 08.05.2019 №621, від 01.03.2021).
8. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 №2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти».
9. Лист МОНУ від 30.08.2024 №1.1/15776-24 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році».